

Upajoča svetloba v temini življenja

France Slana: Deček, 1980

■ **Milček Komelj**, dr. znanosti in pesnik, je do upokojitve leta 2011 predaval na Oddelku za umetnostno zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani. Njegova bibliografija obsega nad 1500 objav, od tega več kot 30 knjig in vrsto katalogov. Je redni član *Slovenske akademije znanosti in umetnosti*, redni član *Evropske akademije znanosti in umetnosti* v Salzburgu, predsednik *Slovenske matice* in častni občan Novega mesta.

Slanova slika samotnega dečka ob oknu je podoba otrokovega psihičnega stanja, saj nas samotni deček na njej spodbuja predvsem k spraševanju, kaj se dogaja v njegovi notranjosti, ko strmi izpred temačnega ozadja predse, v nenastikani svet pred sabo.

Fantek je ugledan kot pred zaslonom neka-kšnega odra za ročne lutke, tik za ravno okensko polico, ki jo ob straneh obdajata pokončna robova beline. Levi je videti kot nabran zastor, enako izoblikovan desni pa je zgoraj perspektivno upognjen, kot bi nakazoval plitko prostornino vertikalno razdeljene zapore v ozadju, pa naj gre za dvodelna vrata ali morda za omaro, če ne celo za aluzijo na temno odprto knjigo. A vsako tako motivno razbiranje je v resnici docela nesmiselno, saj upodobitev ni zamišljena realistično in je temno in svetleje rjava geometrijsko razčlenjena ploskev za dečkom v bistvu le v sliko vključen derivat geometrijskega abstraktnega slikarstva; tudi ta ploskovna zamejitev pa je, ker ne sega povsem do vrha slike, videti postavljena pred še eno prav takó rjavo tonirano ploskev.

Iz tega prostorsko neprepustnega plitvega okvira strmi deček v dogajanje pred sabo, ki gledalcu slike ni vidno, kolikor ne postane v očesnem stiku z dečkovim pogledom opazovanec gledalec sam. O pomenu njegove zazrtosti pa se lahko prepričamo le iz dečkovega izraza. Njegov obraz je vključen v kovinsko čvrsto stilizacijo in v svoji shematičnosti ekspresivno usmerjen. V osnovi je tudi sam rjavo teman in le na robovih osvetljen z linijskimi poudarki, ki skušajo njegovo sploščenost kontrastno prevesti v plastično telesnost, enako kot poudarjeni sijaj pričeske, ki je nad temačnim pasom dečkovega namrščenega čela prav iluzionistično 'otipljiva'. Tako zasnovana otrokova podoba je v svoji shematičnosti glede na siceršnjo

otroško ljubkost celo nekoliko groteskno pretirana. Dečkova otroško polna lica so videti v svoji drastični napihjenosti malone starčevsko povešena in se zde ob gubastih zarezah otrokove mimične grimase nepremično otrdela; a vendar je slika prav s tako likovno napetostjo notranje dinamična in prodorno živa.

Otrdelost takega modeliranja, ki prevaja telesno zaobljenost v popolno shematičnost, v načelu kaže celo na izročilo starodavnega bizantinskega slikarstva, ki je nekdanji antični iluzionizem prevedlo v togo odrevenelost, skozi katero izstopa brezčasnostna poudarjenost duha. Še mnogo bolj pa slika izhaja iz prijemov modernega slikarstva, kakršno sega pri nas v petdeseta leta 20. stoletja, ko je ob zgledu ekspresionističnega Rouaulta med prvimi slikal sorodno groteskne stilizirane otroške obraze Marijan Tršar in spet drugače zasnovane samotne otroke Gabrijel Stupica; predhodnika pa mu lahko razpoznavamo v ekspresionističnem slikarstvu Vena Piona, ki je naslikal na primer celopostavno temačno ekspresivno Siroto Pavlo in z duhovno ekspresijo prežeh telesno plastičnost njene figure, kar ga je usmerjalo iz ekspresionizma v novo stvarnost. Slanovi ustvarjalni vrstniki so po vojni cenili tudi egiptovske fajumske portrete, ki so s svojimi poudarjeno strmečimi pogledi predhodniki bizantinskih ikon (umetnika so ustvarjalno pritegovali tudi živi pogledi magičnih, največkrat frontalno statičnih in čuječe koncentriranih mačk); pogosto pa so tedanji umetniki, tudi France Slana, človeška hrepenenja projicirali s celotnimi posta-

vami v mestnih okenskih 'izložbah', tako kot na primer magično temačni slikar Izidor Urbančič.

France Slana je pri tako zasnovanem slikanju zajemal iz izročila moderne evropske umetnosti, ki si ga je osebno prilagodil in z njim nadaljeval v skladu z zase in za svoj čas značilno tematiko, pa naj je upodabljal samotne otroke v praznih prostorih ali brezupno osamljene starce, pa tudi mračne, neobljudene ambiente ter zapuščene in propadajoče mline, preperle kozolce ali temačno opustele zimske pokrajine, dokler ni svojih poznejših otroških obličij prepustil tudi nekoliko igrivejšim, a enigmatičnim in še bolj abstrahirano geometriziranim ustvarjalnim prijemom, kot bi se skušal s slikarsko sproščenostjo vrniti v lastno otroštvo in se naseliti med šopke rož, ki jih je nazadnje prepesnil že v prave abstraktne muzikalne harmonije; v starčevskih letih pa je izjavljal, da »bi rad risal in slikal kot otrok«.

Iz takih del je jasno razvidna umetnikova sočutna dojemljivost za človeške stiske in tegobe, ki jih je opažal okrog sebe in jih najbrž tudi sam občutil, saj lahko v dečkovi podobi zaslutimo tudi slikarjeve avtobiografske poteze, kakršne pred tem razberemo že iz Slanovih podob skromne kuhinje s samotnim otrokom pred omaro, ki se je, naslonjen na mizo s karirastim prtom in trebušasto keramično posodo, utrujen potopil v trpek sen z odprtimi očmi, ali iz poznejše slike drobnega otroka, odtujeno izgubljenega ob robu izpraznjenega in prostranega kulisastega prostora. Vsekakor pa je nasli-

kane ljudi pogosto vklepal tudi v poudarjeno utesnjenost, tako kot pričujočega dečka, ki je spričo svoje mladosti v čuječni prebujenosti sicer poln tesnobe pričakovanja. To je najbolj razvidno iz otrokovega široko strmečega 'ikonskega' pogleda in njegove spominčičaste sinjine, ki je enaka kot v očeh na slikarjevih avtoportretih. Tej sinjini odpeva kompaktnjša ploskev sinje draperije na portretnem 'podstavku' otrokovih zaobljenih ramen. Dečkov pogled, ki je zrcalo otrokove duše, pa presega vso temino rjavega nelagodja in intenzivno, čeravno morda preplašeno, hlepi po svobodnem življenju, ki ga je Slani (ki je otroštvo preživel v Splitu) simboliziralo sinje morje.

Samo ugibamo lahko, ali se naslikani deček želi iz svoje varne osamelosti vključiti med igrive vrstnike ali življenje samo nezaupljivo srepro opazuje, v njegovem pogledu pa zlahka zaslutimo tudi umetnikovo lastno motrenje sveta in morda tudi željo, da bi bil med ljudmi sprejet, kajti ustvarjalec je bil ob vsem sčasoma naraščajočem vitalizmu predvsem poln nostalgije ter hkrati predan željam po življenjskih doživetjih in proslavljanju lepote, ki mu jo je najpogosteje simboliziralo cvetje, tako cvetlični šopki kot nostalgične rožne poslikave s starih okrašenih skrinj. Zato osvetljene obrise dečkovega okroglega obraza oblivajo tudi svetlo rožnati cvetovi v sijoče modelirani, perspektivno razvidni stekleni vazi. Z razčlenjenostjo rožnatih poganjkov ga obdajajo kot rožni prsti naklonjene dlani, kot bi mu hoteli vlivati tolažbo ali bi se zanj odprli v znamenju upanja in lepote; hkrati pa svetle rože v ritmiziranem kontrastu poživljajo osnovno temino slike.

Desno pod rdečkasto rjavim okenskim odrom okroglolično plastičnost dečkovega obraza kot

Samo ugibamo lahko, ali se naslikani deček želi iz svoje varne osamelosti vključiti med igrive vrstnike ali življenje samo nezaupljivo srepro opazuje, v njegovem pogledu pa zlahka zaslutimo tudi umetnikovo lastno motrenje sveta.

umetnikov značilen motivni rekvizit oblikovno povzema in podoba svetlobno uravnoteža bujno trebušasta posoda, njen ročaj pa ritmično odzvanja mehko upognjeni obliki dečkovega poudarjenega prisluskujočega ušesa. S takó izpostavljenim plastično modeliranim kuhinjskim predmetom sega prizor iz ploskovne zasnove v zunanji tridimenzionalni prostor, kar vdihuje njegovi lapi-

darnosti dodatno kontrastno likovno napetost in sugestivnost. Jedro take izraznosti pa je v nemi osredotočenosti, če že ne protislovnosti dečkovega obličja, ki je bolj kot pristrčno ljubko nezaupljivo resnobno, prav s tem pa predvsem močno skrivnostno.

Temačni obraz pred gluhoto brezprostorja, poživljeno s svetlobo cvetja, je zamračen tako v svoji čustveni tesnobe kot v okoliški temini, ki zaznamuje dečkov življenjski in doživljajski prostor, tako kot temačnost označuje malone celotno, še posebej zgodnejšo Slanovo umetnost. A umetnikov življenja željni deček ostaja vsaj s sinjino živahnega pogleda otroško svetel in ob vseh morebitnih nelagodjih, težavah in ujetosti v neveselo temo v svojem radovednem duhu ni nepopravljivo zamorjen, kaj šele da bi zaprl oči, se pogreznil vase in v svoji samoti nemočno obupal. ◀

